

VVK OTSUSE NR 95 VAIDLUSTUS

Vabariigi Valimiskomisjon (VVK) on jätnud oma 16.02.2026 otsusega nr 95 rahuldamata valimisvaatleja Märt Põdra ja MTÜ Ausad Valimised 9.02 kaebuse¹ selle peale, et Riigi Valimisteenistus (RVT) jättis rahuldamata Märt Põdra ja MTÜ Ausad Valimised Riigikohtu kaasuse 5-26-1 soovitustest lähtuvalt põhjendatud ja 16.01 esitatud taotluse², et saada ligipääs elektroonilise hääletamise süsteemi (EHS) anonüümitud logidele, mida lubab vaatlejatele põhjendatud taotluse alusel RVT kehtiva infoturvapoliitika³ punkt 9.2.5:

“Põhjendatud taotluse alusel saavad elektroonilise hääletamise vaatlejad /—/ ligipääsu anonüümitud EHS logidele.”

Kaebajad selgitasid 16.01 taotluses, et logidega tutvumist taotletakse KOV valimiste vaatlusraporti koostamise raames, mille osaks on KOV valimiste välitöödel kogutud teabe alusel üldistuste tegemine ja sel viisil uue teadmise saamine häältelugemise toimingute kohta.

VVK 16.02 koosolekul arutati kaebust ja kaebajad joonisid koosolekul alla, et RVT pole vaidlustanud, et taotlus tõi välja Riigikohtu kaasuse 5-26-1 lahendi punktis 14 soovitatud viisil teadusprojekti konkreetselt sõnastatud teema, kavandatud eesmärgi, uurimisküsimused ja meetodika. Kuigi seda ei vaidlustatud ka VVK koosolekul, tugineb sellele VVK otsus, mille punktis 15 on väidetud, et taotlus “ei sisaldanud /—/ konkreetseid uurimisküsimusi ega kirjeldanud meetodikat, mille abil anonüümitud logide analüüsi kaudu uusi teadmisi saadaks või üldistusi tehtaks”.

Kaebajad vaidlevad sellele vastu, sest 16.01 taotluse punktid 1-4 sisaldasid punktis 3 nii teadusprojekti peamist uurimisküsimust kui ka taotluse puutuvat spetsiifilist uurimisküsimust punktis 4. Meetodikat kirjeldatakse seejuures alates 16.01 taotluse punktist 5, tuues välja ODIHR juhendid vaatlemiseks ja koostatud eelraporti, mis selliste raportite koostamise parimate praktikate kohaselt väljendab vaatlejate tööhüpoteese vaatlemisele asumisel, sj tuues eraldi välja uurimistöö spetsiifilise fookuse avalike toimingute vaatlemisele kui sellisele, mis on elektroonilise hääletuse eksperimentaalse loomuse tõttu nii kohalike vaatlejate kui rahvusvaheliste vaatlejate huviobjekt.

VVK pole õigesti hinnanud seda, kas taotluse rahuldamata jätmine RVT poolt oli õiguspärane ega ole ka ise hinnanud taotluse vastavust RKVS §48⁶ lg8 ja RVT infoturvapoliitika punkti 9.2.5 nõudmistele, vaid on seadnud seadusest mitte tulenevaid täiendavaid nõudmisi kaebajate uurimisprojekti sisule ja väites otsuse punktis 14 sisuliselt, et avalik häältelugemine ja selle tõendusjõud seda jälgivate vaatlejate jaoks ei või olla teadusliku uurimistöö objekt. RVT-l ja VVK-l võivad olla omad ootused valimiste teemadel tehtavale teaduslikule uurimistööle ja selle

tulemustele, kuid RKVS §48⁶ lg8 ja RVT infoturvapoliitika punkti 9.2.5 alusel esitatud taotluse hindamine ei näe ette uurimistöö hindamist selle teema, fookuse või tulemuste soovitatavuse alusel, vaid RKVS §48⁶ lg8 järgi tuleb hinnata seda, kas anonüümitud logisid plaanitakse kasutada “teaduslikul otstarbel” või mõnel muul otstarbel.

Kaebajad kirjeldasid VVK koosolekul, et spetsiifiline uurimisküsimus sooses avaliku häältelugemise ja selle käigus ning kohta esitatud väidetega seoses tuleb vaatlejate tähelepanekutest häältelugemise kohta ning kaebemenetluse käigus esitatud väidetest, mille kohta on teinud audiitor oma 22.12 lõpparuande⁴ lk 7-8 hulga tähelepanekuid nagu:

- Soovitame protsessi erinevatest faasidest läbi liikuvate häälte, igasuguste vigade ja mahaarvestuste kohta kuvada hästiloetavat ekraanipilti, mida jooksvalt täiendatakse ja mis näitab ära arvutuskäigud erinevate arväärtuste vahel. RVT töötaja ei peaks neid arvutusi häältelugemise protsessi käigus käsitsi tegema.
- Iga töötusetapp võiks lõppeda mingisuguse ühetaolise raporti kuvamisega, kus antakse ülevaade sellest, kuidas see etapp mõjutas läbi töötusetappide kulgevate häälte koguseid.

/—/

- Soovitame kaaluda häältelugemisprotsessi (ja tegelikult ka teiste e-hääletuse osaks olevate protsesside) regulaarset harjutamist. Selleks ei pea kohal olema kõik päris protsessis osalevad inimesed (näiteks VVK rolli võib täita üks inimene, kes pole isegi VVK liige), aga vähemalt kõik sellised inimesed, kellel on protsessi juures mingi tehniline roll. Kaasata tuleks ka “audiitoreid” ja “vaatlejaid”.

Kuigi kaebajad tunnustavad audiitorit selliste tähelepanekute esitamise eest ja need osalt kattuvad vaatlejate poolt välitööde käigus tehtud tähelepanekute ja kaebemenetluse käigus tehtud märkustega, soovib MTÜ oma vaatlusraportis esitada oma konkureerivad tähelepanekud ning teha seda võimalikult tõenduspõhiselt. Kuna elektroonilise hääletuse süsteemi anonüümitud logid võimaldavad teha järeldusi avalikul lugemisel eri lugemise etappide käigus segaseks jäänud häälte kategooriate ja arvude osas, millest on vaatlejatel praegu piiratud ülevaade, siis taotlesid kaebajad uurimisküsimuse paremaks lahendamiseks ja korrektse teadmise saamiseks võimalust tutvuda elektroonilise hääletuse süsteemi anonüümitud logidega, milleks neil on taotluse alusel õigus.

Kuigi kaebajad mõistavad RVT ja VVK soovi säilitada anonüümitud logide põhjal järelduste tegemise õigust endile või endi valitud osapooltele, ei näe RKVS §48⁶ lg8 ette sellise meelevaldse valiku tegemise võimalust

ja kehtiv RVT infoturvapoliitika punkt 9.2.5 spetsiifiliselt osutab, et logisid on võimalik taotleda vaatlejatel. Kuigi VVK oma otsuse punktis 15 osutab, et taotluse 28.01 täpsustuses väljatoodud vaatlusraporti “tavapärane demokraatlikus ühiskonnas” võiks olla vastuolus Riigikohtu 5-26-1 lahendi punktis 13 toodud väitega, et logidega tutvumine “peab olema valimiste salajasuse põhimõtte kaitsmiseks erandlik”, siiski ei saa seda pidada korrektseks, sest kohtu väite mõte oli, et anonüümitud logisid ei võimaldata kõigile vaatlejatele tavapärase vaatlusprotsessi käigus, vaid neid tuleb eraldi taotleda ja taotlus peab vastama teatud nõuetele.

Seejuures on kaebajad toonud välja, et vaatlusraporti koostamine on just nimelt selline vaatlejate metoodiline ja teadusliku uurimistöö tunnustega tegevus, mis pole seotud vaatlejate vahetu järelevalve funktsiooniga ja mille raames tehakse kõrgemal abstraktsioonitasemel üldistusi välitöödel, sh avalikel toimingutel ja kaebemenetluse käigus kogutud teabe alusel. Kuigi demokraatlikus ühiskonnas on selliste raportite koostamine tavapärane, siiski pole see ei vaatlejate kohustus ega MTÜ kohustus ega kaasne see tavapärase vaatlemisega, vaid seda teevad tüüpiliselt vaatlejate ühendused koordineeritult ning metoodiliselt ja töötades kogu materjali raporti tarvis süstemaatiliselt läbi. Ka MTÜ Ausad Valimised jaoks on sellise raporti koostamine esmakordne tegevus, kuigi spetsiifilistest uurimisküsimustest lähtuvaid raporteid on varasematel valimistel koostanud ja hiljem esitlenud mõned MTÜ praegused liikmed.

Kaebajad on tõendanud, et soovivad kasutada anonüümitud logisid spetsiifilise uurimisküsimuse raames teaduslikul otstarbel RKVS §48⁶ lg8 tähenduses, st ei soovi neid kasutada mõneks muuks otstarbeks, nt avaldada logisid või edastada neid tutvumiseks kolmandatele osapooltele või püüda nende abil riivata hääletamise salajasust, kui see peaks anonüümitud logide abil võimalik olema. Kaebajad andsid VVK koosolekul ka teada, et on valmis kasutamise asjaolusid vajadusel täpsemalt läbi rääkima, et RKVS §48⁶ lg8 toodud nõudmised oleks täidetud. Seejuures pole RVT ega VVK toonud välja, mis on kaalutlus, mille alusel leitakse, et taotlusest keeldumine on RKVS §48⁶ lg8 raamistatud ja RVT infoturvapoliitika punktis 9.2.5 kirjeldatud taotluse korrektne lahendamine.

Kuigi VVK toob oma otsuse punktis 14 Riigikohtu otsusele viidates välja, et logide kasutamine “peab olema valimiste salajasuse põhimõtte kaitsmiseks erandlik ning seda võimalust ei saa käsitada vaatlejaõiguse olemusliku osana”, siiski pole näidatud, et taotluse rahuldamisega kaasneks mõni konkreetne risk hääle salajasusele ja kui selline risk oleks, siis poleks seda võimalik maandada mõne kaebajate õigusi vähem riivava meetmega kui taotlusest keeldumisega.

Üldjuhul peaks olema see risk maandatud juba logide RKVS §48⁶ lg6 vastava anonüümimisega ja kui see nii pole, siis ei sea see kahtluse alla mitte ainult kaebajate õigust taotleda ligipääsu logidele, vaid logide

tekkimist ennast või hävitamata jätmist RKVS §77¹ lg2 vastavalt. Kaebajad pole näidanud üles soovi riivata kellegi hääle salajasust, vaid on pigem väljendanud soovi, et hääle salajasus oleks kaitstud senisest paremini ning MTÜ Ausad Valimised tegevuse põhikirjaline eesmärk on “tagada Eesti Vabariigis vabad ja demokraatlikud valimised”, mis kätkeb endas ka hääle salajasuse põhimõtet.

VVK piirdumine üldise viitega salajasuse kaitse vajadusele ja ühegi konkreetse riski välja toomata jätmine ei vasta haldusmenetluse põhimõttele, et haldusorgan peab kasutama oma volitusi proportsionaalselt seatud eesmärgi suhtes ja hindama meetmete vajalikkust ning kohasust. See tähendab, et enne taotluse täielikku rahuldamata jätmist tulnuks hinnata, kas esineb reaalne ja tuvastatav oht hääletamise salajasusele ning kas seda ohtu oleks võimalik maandada kaebajate õigusi vähem riivavate meetmetega. Selle on jätnud RVT taotlusele vastamisel ja VVK kaebuse arutamisel tegemata ega ole seega oma kaalutlusõigust kasutanud õigesti.

RVT pädevus RKVS §48⁶ lg8 ja RVT infoturvapoliitika punkti 9.2.5 alusel esitatud taotluse lahendamisel on piiritletud küsimusega, kas anonüümitud logisid soovitakse kasutada teaduslikul otstarbel või mõnel muul otstarbel. Kaebajad osutasid VVK koosolekul, et küsimus pole mitte selles, kas vaatlusraport on akadeemilises mõttes teadustöö või kui kõrgel teaduslikul tasemel on vaatlusraporti eest vastutava Märt Põdra teadus- jm konverentside ettekanded või MTÜ juhatuseliikmete teadusliku töö kogemus, vaid kas anonüümitud logisid soovitakse kasutada teaduslikul otstarbel konkreetse teadusprojekti raames ja taotlus on põhjendatud nõuetekohaselt. Õigusaktid ei anna RVT-le ega VVK-le volitust hinnata uurimisprojekti sisulist soovitatavust, selle teemavaliku põhjendatust ega seda, kas uurimistöö vastab RVT või VVK institutsionaalsetele huvidele või ootustele.

Kaebajad taotlevad VVK otsuse tunnistamist õigusvastaseks ja esitatud taotluse alusel elektroonilise hääletamise süsteemi anonüümitud logidega tutvumise võimaldamist.

P. S. VVK koosolekul tuli kõne alla ka see, et RVT infoturvapoliitika 9.2.5 on aegunud, kuna RKVSis olevat seadusandja soovinud välistada vaatlajatele anonüümitud logidega tutvumise võimaluse, sj näis VVK poolne kaebuse rahuldamisest keeldumine koosoleku lõpus põhinevat just sellisel käsitlusel. Kuigi otsuses on see seisukoht muutunud, osutavad kaebajad siiski, et RKVS §48⁶ on tervikuna jõudnud seadusse 2024. aasta e-hääletuse seadusemuudatuste käigus ning on tõstetud sinna samas sõnastuses ümber VVK 9.02.2024 otsusega nr 95 kehtestatud “Tehniliste nõudete elektroonilise hääletamise üldpõhimõtete tagamiseks” punktist 4.8, millega ei kaasne seletuskirja ega ole see põhjutanud arutelu VVK koosolekul. Punkt kattub omakorda VVK 25.01.2021 otsusega nr 3 kehtestatud sama pealkirjaga tehniliste nõuetega. Kuna

seadusandja on VVK otsuse sisu ilma seda arutamata seadusse tõstnud ega ole pidanud vajalikuks seda ka seletuskirjas täpsustada, siis saab selle punkti algset tähendust tuvastada VVK ja RVT toonaste dokumentide põhjal. Toona kehtinud RVT infoturvapoliitika versioon kuupäevaga 22.12.2022⁵ andis punktis 3.2 vaatlejatele sisuliselt võrdsed õigused audiitoriga (“Audiitoriga samadel alustel võivad vabatahtlikkuse alusel sarnaseid kontrolliprotseduure võivad läbi viia ka vaatlejad”) ja kui toona tõsteti madalama taseme regulatsioon RKVSi, kuid seletuskirjas ega aruteludes soovi seda põhimõtet muuta ei väljendata, siis pole põhjust eeldada, et seadusandja oleks RVKSis soovinud välistada vaatlejatele anonüümitud logidega tutvumise, vaid pigem võib eeldada, et RVT kehtiv turvapoliitika on RKVSiga kooskõlas. VVK liige Olari Koppel avaldas koosolekul seisukohta, et RVT kehtivat infoturvapoliitikat ei peaks püüdma tühjaks tõlgendada ja kaebajad sellega üldjoontes nõustuvad.

Viited

1. *RVT 5.02 toimingute vaidlustus* (MTÜ/Pöder 9.02)
2. *RE: TAOTLUS: EHS-i anonüümitud logide analüüsimine* (RVT 5.02)
3. *Riigi valimisteenistuse infoturvapoliitika* (RVT 3.04.2024)
4. *Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise 2025. aasta elektroonilise hääletamise toimingute audit. Lõpparuanne* (22.12.2025)
5. *E-hääletamise süsteemi infoturbe poliitika* (RVT 22.12.2022)